

Тетяна ПЕРГЛЕР

Ключові слова: людина, наука, освіта, культура, державотворення.

Розвиток науки, освіти і культури розглядається як основа українського державотворення; підкреслено, що розвиток національно-культурного середовища є одним із пріоритетних завдань української держави, яке зумовлює необхідність приділяти надзвичайну увагу і надавати необхідні ресурси для подолання антропокультурної кризи, що склалася під впливом масово-інформаційної культури, а також негативних тенденцій, що ведуть до витіснення національних цінностей та світоглядних орієнтирів зі структури суспільної свідомості.

УДК 342.5: 37.014.5

РОЗВИТОК НАУКИ, ОСВІТИ І КУЛЬТУРИ ЯК ЗАСАДА УКРАЇНСЬКОГО ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ

© Перглер Т., 2012

Розвиток науково-технічної сфери в сучасному світі є тим демаркаційним критерієм, на основі якого визначається соціокультурна вартість і цивілізаційний рівень розвитку нації та держави. «Розвиток науки і техніки є визначальним фактором прогресу суспільства, підвищення добробуту його членів, їхнього духовного та інтелектуального зростання. Цим зумовлено необхідність пріоритетної державної підтримки розвитку науки як джерела економічного зростання і невід'ємного складника національної культури й освіти, створення умов для реалізації інтелектуального потенціалу громадян у сфері наукової і науково-технічної діяльності, цілеспрямованої політики у забезпеченні використання досягнень вітчизняної та світової науки і техніки для задоволення соціальних, економічних, культурних та інших потреб» [3]. У зв'язку з цим, процес державотворення в сучасних умовах обов'язково має супроводжуватися активним розвитком науково-інноваційної сфери суспільства, і водночас ґрунтуватися на найновітніших наукових досягненнях у відповідних сферах суспільствознавства та державного управління.

Від колишньої радянської системи розвитку науки і техніки в Україні залишилася доволі ресурсомістка, але недостатньо

раціонально структурована система наукових досліджень та установ. Як наслідок, у період державотворення українська держава мусила і далі мусить витратити значну кількість ресурсів, і людських, і матеріально-фінансових для переформування наукової сфери країни на новітні, інноваційні принципи організації та розвитку. Але кількість цих ресурсів є обмеженою і щорік скорочується, адже саме інноваційно спрямована наукова система має їх продукувати і відтворювати. «Кількісні показники, що характеризують наукову і науково-технічну діяльність в Україні, є загалом порівнянними з відповідними міжнародними показниками і свідчать про наявність значного, але недосконало структурованого науково-технічного потенціалу» [5, 3]. Нині українське суспільство на етапі національного державотворення переживає зламний історичний момент, який визначатиме, чи залишиться Україна конкурентоспроможною сучасною європейською державою зі значним інноваційним потенціалом розвитку, чи перетвориться на країну третього світу зі споживацько-орієнтованими суспільно-економічними та виробничими можливостями. Саме в рамках сучасного українського державотворення у нашій країні з'являється шанс обрати і реалізувати першу зі згаданих можливостей.

Водночас, реалізація інноваційно-прогресивного проекту розвитку національного державотворення, соціально-економічного, виробничого, громадянсько-культурного розвитку ставить перед нашим суспільством надскладні виклики, що зумовлено, насамперед, тривалим нехтуванням цілеспрямованим розв'язанням проблем науково-технологічної реструктуризації та реформи української інноваційної сфери. «Близько 70 % парку наукового обладнання перебуває в експлуатації понад 10 років, зокрема чверть – понад 20 років. До 75 % обладнання, призначеного для виконання науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт (НДДКР), фізично спрацьоване більш як на 50 %, трети-

на – цілком фізично спрацьована. Майже 80 % організацій, що виконують НДДКР, оснащені морально застарілим і фізично спрацьованим обладнанням. Коефіцієнт оновлення обладнання, за експертними оцінками, не перевищує 1–1,5 % на рік. Критичний стан матеріально-технічного забезпечення наукової і науково-технічної діяльності спричинює згортання експериментальних досліджень у низці важливих напрямів, насамперед природничих і технічних наук» [5, 5]. Така ситуація потребує негайної та докорінної зміни ставлення держави, виробництва, бізнесу, громадськості до науково-технологічного розвитку суспільства. Насамперед, важливо збільшити ресурсне забезпечення науково-інноваційного сектору, підвищити престижність наукової праці, забезпечити гармонійний зв'язок освіти з наукою, який дав би змогу формувати ефективний кадровий баланс у сфері інноваційного розвитку і політики. Все це потребує і значних соціальних реформ, і фундаментальних трансформацій у світоглядно-ціннісній структурі української національної суспільної свідомості, які мають супроводжувати процес сучасного державотворення в нашій країні.

Протягом двох десятиліть незалежності в Україні спостерігається нарощування негативних, кризових чи навіть катастрофічних тенденцій у розвитку науково-технологічної сфери. Державні структури, бізнес, громадськість відверто нехтують постійними закликами до необхідності більше уваги приділяти науково-інноваційній сфері, не відбувається реалізації справжньої державної політики щодо реструктуризації та оновлення науково-технічного сегменту національної економіки, відверто провалюється забезпечення наукових досліджень необхідними матеріально-технічними, фінансовими і людськими ресурсами. «Через непослідовність у проведенні науково-технологічної та інноваційної політики в Україні закріплюються тенденції до технологічного відставання від розвинених країн світу. Наслідком цього стає зниження конкурентоспроможності національної

економіки, гальмування розвитку високотехнологічних галузей промисловості, падіння кваліфікованості робочої сили. Це зумовлює зростання загроз національній безпеці, подальше відставання України від економічно розвинених країн світу та перетворення її на ресурсний придаток країн-лідерів» [13, 12]. Така ситуація, безумовно, визначає актуальність реформування науково-інноваційної сфери нашої країни, адже втрата міцного науково-теоретичного підґрунтя розвитку держави і суспільства призведе до неминучої кризи у підтриманні духовної наснаги різних прошарків населення, особливо молоді, та втрати сподівання на позитивні перспективи процесу національного державотворення. Це зумовлюється тим, що наука нині є не просто рушієм виробничого чи економічного прогресу, а й фундаментом духовно-світоглядних орієнтирів та сподівань кожного народу, який прагне до національно-будівничої та державотворчої самореалізації.

Ще однією надзвичайно важливою і невід'ємною частиною духовно-енергетичного підґрунтя національного державотворення є національна культура, яка потребує і збереження й плекання історично-культурної традиції, і запровадження новітніх культурно-художніх форм, що відповідають світоглядно-аксіологічним запитам людини інформаційної доби. Національна культура є тим середовищем, у якому й реалізуються духовні прагнення кожної людини до самоідентифікації та самореалізації, зокрема у державотворчій сфері. «Національна культура створює невидиму сферу, яка формує людину і її характер, менталітет, стиль життя, тут людина потрапляє у сферу несвідомих шаблонів, які йдуть з нею пліч-о-пліч усе життя. Національна культура визначає світогляд особи, який не може виникнути на порожньому місці і зникнути безслідно в небуття» [4, 204–205]. Культура як ключова сфера реалізації духовно-енергетичного та світоглядно-ціннісного потенціалу людини і суспільства несе в собі й базові образи та смисли національного будівництва і державотворення.

Взаємини держави та культурно-національної сфери в рамках державотворчих процесів мають амбівалентний характер: з одного боку, в культурно-духовній енергії зберігаються основні потенційні рушійні сили процесу державотворення, а з іншого – сфера культури та художньо-творча спільнота кожного суспільства потребують безпосередньої та різноманітної допомоги самої держави. Отже, держава зацікавлена в тому, щоб діячі культури й творчі спільноти спрямовували особистісно-громадянські культуротворчі вияви в русло, яке сприяло б активізації та інтенсифікації національного державотворення. «Своєю чергою, культура потребує владної підтримки для своїх гуманітарних починань і запитів. Не випадково у перехідні періоди, в кризових ситуаціях головна увага концентрується на соціально-економічних та соціально-політичних проблемах, оскільки їхні позитивні чи негативні наслідки швидко дають про себе знати. Культура в цьому аспекті є певним винятком, бо її наслідки виявляються у суспільстві опосередковано, стають відчутними лише через декілька поколінь, а втрати до того часу бувають непоправними. Нині ж культура витісняється на периферію соціальних перетворень, вона майже вилучається з процесу трансформації нашого суспільства» [8, 252]. Така негативна тенденція, безумовно, сприяє послабленню зв'язку між сучасним українським державотворенням і національною культурою нашого народу, що призводить до аксіологічного вакууму в діяльності державних органів та структур громадянського суспільства, до безперспективності реалізації справжніх національних проектів розвитку.

Значною проблемою для культурної сфери сучасної України є й тривалий період перебування у статусі вторинної щодо загальнонаціональної. Після розпаду Радянського Союзу, з одного боку, в аксіологічному полі суспільства надзвичайно актуалізувалася національна українська культура, а з іншого – велика частина населення втратила традицію самоідентифікації на основі цінностей та образів цієї культури. «Сучасне

українське суспільство – це складне перехідне суспільство пострадянського простору, яке потребує системи базових цінностей, чітко окреслених економічних і соціокультурних орієнтацій. Тому надзвичайно важливою проблемою постає соціокультурна ідентифікація України, тобто усвідомлення своєї тотожності з певною культурною моделлю на основі національної ідеї» [12, 157]. На нашу думку, тільки таке феноменологічне підґрунтя здатне забезпечити сталий поступальний розвиток державотворчих процесів, адже для них надзвичайно важливою є свідома підтримка населення на основі національно-культурних переконань та ідентифікаційних топосів.

Розвиток національно-культурного середовища є одним із пріоритетних завдань української держави в процесі сучасного державотворення, що зумовлює необхідність приділяти надзвичайну увагу і надавати необхідні ресурси для подолання антропокультурної кризи, яка склалася під впливом масово-інформаційної культури, а також негативних тенденцій, що ведуть до витіснення національних цінностей та світоглядних орієнтирів зі структури суспільної свідомості. «Найпотужнішою селективною системою затвердження культури виступають національні чинники, бо нація і є визначальною сферою функціонування культури. Культура існує тільки в національному вигляді, бо нація є специфікованим автопортретом людства і водночас історичною особистістю, втілює історичний досвід і, головне, ті вимоги часу, епохи, історичної перспективи, які і дозволяють уявити ціннісний зміст культури» [10, 58]. Отже, щоб не втратити власне культурно-ідентичне обличчя, наша країна, насамперед в особі державних установ, мусить зробити все для збереження національних духовних традицій. З іншого боку, саме культурно-національні цінності, смисли та символи є найважливішими енергетичними чинниками розвитку державотворення, що актуалізує теоретичний аналіз сучасного етапу розвитку української національної культури.

Зрештою, найважливішою духовною основою українського державотворення є розвиток національної системи освіти і виховання, адже саме ці сфери суспільно-особистісного функціонування формують духовний потенціал кожної людини, а також у своєму системному вимірі визначають ключові пріоритети розвитку суспільства. Перед системою освіти і виховання сучасної держави постає багато суспільно значущих завдань, але найважливішим із них є збагачення духовного потенціалу нації. «Процес виховання духовності передбачає: виховання духовних почуттів, розумове виховання, виховання волі, виховання любові до праці та творчості, виховання усвідомленого прагнення жити і діяти за моральними законами» [1, 395]. Усе це є надзвичайно важливим не лише з огляду виховання високодуховної особистості, а й в аспекті формування духовно-творчого потенціалу, необхідного для розвитку процесів національного державотворення у світі, що розвивається за законами глобалізації.

Окрім того, жодна сучасна держава не може повноцінно функціонувати і розвиватися без освітньої системи, організованої за інноваційними принципами, й такої, що ставить собі за мету формування особистості, важливим ціннісним пріоритетом якої є державотворчий поступ свого народу. Високоякісна освіта є показником спроможності держави до розвитку та конкурентоздатного партнерства у європейському та світовому просторі. «Забезпечення «гідної» і високоякісної освіти є одним із головних складників гуманітарної політики держави. Суспільству потрібна освіта, що постійно оновлюється знаннями, технологіями, засобами навчання, організаційними та управлінськими підходами» [14, 476]. Побудова інноваційного освітньо-виховного національного простору є важливим викликом для української держави і громадянського суспільства, які мають об'єднати свої зусилля для створення такої системи освіти, яка реально була б здатна збагачувати духовний потенціал

українського народу з метою посилення його державотворчих прагнень.

Побудова такої системи освіти і виховання можлива лише в тому разі, якщо в основі прагнень держави і структур громадянського суспільства буде такий феномен державотворчого характеру, як національна ідея. «Національна ідея мусить стати одним із аксіологічних векторів розвитку української освіти. Вона не повинна набувати актуальності лише в періоди національного відродження чи усвідомлення небезпек щодо втрати етнічної окремішності. Її слід постійно плекати й утверджувати і на державному, і на регіональному рівнях. Вона мусить стати природною основою для творення нових освітньо-виховних стратегій та концепцій. Кожна цивілізована країна дбає про збереження й розвиток своєї культури, використовуючи для цього не лише освітню, а й інші сфери суспільного життя» [11, 7–8]. Отже, освіта й виховання, які ґрунтуватимуться на національно-ідейній феноменологічній платформі, справді будуть ефективним інструментом розширення духовних обріїв сучасного українського державотворення, що, насамперед, полягатиме у формуванні здатності кожного громадянина до особистого усвідомлення цінності й пріоритетності національно-будівничих та державотворчих стратегій свого народу.

На сучасному етапі в українському суспільстві підвищився рівень усвідомлення необхідності національно-культурного та державницького самовизначення, що, своєю чергою, підвищує актуальність зростання якості національної освіти, її інноваційно-державотворчої спрямованості. «Бурхливі перетворення у різних сферах життєдіяльності українців привели останнім часом до змін у їхніх поглядах щодо значення рідної історії і набутого попередниками досвіду в житті сучасного суспільства. Вони глибоко усвідомили, що активізація людського потенціалу при забезпеченні соціально-економічного, політичного розвитку країни, духовне збагачення суспільства великою мірою залежать від якості навчання та виховання молоді,

яка має виконати заповіді дідів і прадідів, щоденно плідно працюючи задля збагачення, слави і процвітання України» [2, 17]. Така традиційно-виховна функція освіти є надзвичайно актуальною в умовах розширення суспільної думки щодо питань, пов'язаних із трактуванням історичних подій, процесів, постатей і цінностей. У такій ситуації саме на освіту покладатиметься завдання аксіологічного об'єднання суспільства, нації навколо спільних пріоритетів.

«На початку ХХІ століття освітній простір України характеризується актуалізацією проблеми якості виховання. Виховання на законодавчому рівні розглядається як необхідний компонент освітнього процесу. Реформа освіти передбачає реформування обох її складників – виховання і навчання» [9, 96]. Реформування освітнього простору країни загалом є одним із ключових суспільних пріоритетів періоду активного національного державотворення, що має виявлятися в активній участі держави у формуванні світоглядно-ціннісної та матеріально-технічної бази національної системи освіти в усіх її вимірах та на всіх рівнях.

Потенціал виховання громадян полягає не тільки в педагогічно-інноваційних технологіях, а й у глибинній виховній традиції, притаманній культурі нашого народу. Використання такого потенціалу є необхідним і для виховання моральної особистості, і з огляду на необхідність формування загальносуспільної аксіологічної бази державотворення, яка ґрунтувалася б на загальнолюдських цінностях і принципах гуманізму. «В усі часи вихованню був притаманний національний характер, який виявлявся у змісті й засобах його реалізації. ...Національні особливості є тим підмурком, на якому закладається народна система виховання. Кожен народ обирає свою стежку національного виховання, але всі народи прагнуть до єдиної мети – виховати гуманну особистість» [7, 72]. Враховуючи це, необхідно в процесі формування і розвитку новітньої системи національної освіти враховувати той духовний потенці-

ал державотворення, що його несе в собі українська народна традиція виховання духовно-творчої особистості та національно свідомого громадянина. «В Україні, як в інших країнах світу, традиційно склалася своя система виховання, що враховує національні риси, самотність, історичний досвід народу. Національне виховання – це виховання дітей на культурно-історичному досвіді рідного народу, його традиціях, звичаях і обрядах, багатовіковій виховній традиції, духовності; національне виховання є конкретно-історичним виявом загальнолюдського гуманістичного і демократичного виховання. Виховний процес має утверджувати єдність уселюдської і національної культури» [6, 231]. Саме в такому разі розвиток національної системи освіти й виховання буде справжнім духовно-енергетичним підґрунтям процесу сучасного українського державотворення, що сприятиме ефективності цього процесу, а також його спрямованості на забезпечення загальнолюдських аксіологічних пріоритетів та цінностей демократії.

Отже, розглянувши ключові духовні пріоритети українського державотворення, можемо зробити такі **висновки**.

По-перше, дослідивши можливості використання духовного потенціалу народної моралі та естетичної культури у вихованні патріотично-державотворчих почуттів і прагнень української молоді як найактивнішого в соціокультурному плані прошарку населення, визначаємо необхідність вироблення педагогічно-інноваційних методів актуалізації для дітей і молоді державотворчої проблематики на основі багатограних народно-культурних образів, смислів, традицій тощо. Генетичною особливістю української нації є поглиблена чуттєвість світосприйняття, що особливо яскраво виявляється у фольклорі, народній творчості, моралі та ставленні до людини, родини, громади, природи. У цьому полягає також глибинний духовний взаємозв'язок кожного українця зі своїм народом як соціокультурною цілісністю, зв'язок, який не був втрачений навіть за багато століть без-

державності, гноблення всього національного, українського. Враховуючи це, можна впевнено стверджувати, що народна мораль та естетична культура є ключовими фундаментальними елементами у формуванні державотворчих прагнень українського народу, що, своєю чергою, зумовлює необхідність використання цього духовно-енергетичного потенціалу у формуванні патріотичної молоді.

По-друге, проаналізувавши сучасний стан розвитку науки і культури в Україні як духовних горизонтів національного державотворення, визначаємо наявність тривалих і потужних негативних, навіть руйнівних тенденцій у цих сферах суспільно-національного розвитку. Наука, техніка, технологія, інноваційний складник прогресу сучасного суспільства є основними критеріями визначення рівня розвитку і конкурентоспроможності національного соціуму у регіональному і світовому просторі, що актуалізує для нашої держави необхідність надзвичайних заходів та залучення всіх необхідних ресурсів для відновлення та розвитку науково-інноваційного сегменту, без чого не лише економічна сфера українського суспільства зазнає значних втрат, а й буде втрачено потенціал духовного становлення та розвитку сучасної держави і нації. Іншим необхідним складником духовного фундаменту процесів сучасного українського державотворення є відродження та розвиток національної культури в її традиційному та новітньому вимірах, адже лише на основі національно-культурних цінностей, образів, смислів формується духовна наснага і прагнення кожного народу до національно-політичної та державотворчої самоідентифікації. У зв'язку з цим, розвиток науки і культури визначаємо як один із ключових напрямів зміцнення духовного підґрунтя державотворчого процесу в Україні.

По-третє, підкресливши важливість використання в процесі державотворення таких чинників формування національної духовності, як освіта і виховання, ми визначаємо пріоритети створення національ-

ної системи освіти і виховання, яка була б здатна однаково ефективно використовувати і найновіші педагогічно-інноваційні та виховні методи й технології, і глибокі національні традиції виховання гуманної особистості й свідомого громадянина. На нашу думку, саме таке поєднання аксіологічних орієнтирів національної освіти і виховання сприятиме формуванню міцного духовно-енергетичного підґрунтя

ЛІТЕРАТУРА

1. **Андрущенко Т. І.** Роль громадських організацій в саморегуляції духовної сфери суспільства / Т. І. Андрущенко, Ю. В. Бех // Громадські організації у дискурсі демократизації суспільства: монографія / наук. ред. В. П. Бех. – К. : Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2011. – С. 391–415.
2. Етнопедагогіка : навч. посіб. / В. Б. Євтух, А. А. Марушкевич, Н. М. Дем'яненко, В. В. Чепак. – К. : Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2003. – Ч. I. – 149 с.
3. Закон України «Про наукову і науково-технічну діяльність» : № 1978–XII від 13 грудня 1991 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 12. – Ст. 165.
4. **Зелінська Є. І.** Національна самосвідомість та фактори її формування / Є. І. Зелінська // Філософські проблеми гуманітарних наук. – 2008–2009. – № 14–15. – С. 203–207.
5. Інноваційний розвиток в Україні: наявний потенціал і ключові проблеми його реалізації. Аналітична доповідь Центру Разумкова // Національна безпека і оборона. – 2004. – № 7. – С. 2–25.
6. **Ковальова О. В.** Значення національних традицій та обрядів у вихованні сучасної молоді / О. В. Ковальова // Гуманізація навчально-виховного процесу : зб. наук. праць. – Слов'янськ : Видавничий центр СДПУ, 2003. – Вип. XVII. – С. 230–234.
7. **Костриця Н. М.** Формування основних компонентів духовності майбутніх фахівців-аграріїв / Н. М. Костриця // Наукові записки НДУ ім. М. Гоголя. Психолого-педагогічні науки. – 2011. – № 2. – С. 71–75.
8. **Кострюков С. В.** Духовна влада культури і культурна політика держави / С. В. Кострюков // Гілея (науковий вісник) : зб. наук. праць / гол. ред. В. М. Вашкевич. – К., 2009. – Вип. 28. – С. 251–258.
9. **Краснова Т. Д.** Виховний потенціал освіти і його оцінювання / Т. Д. Краснова // мат. II Ірпінських наук.-пед. читань : «Проблеми гуманізації навчання та виховання у вищому навчальному закладі освіти», 21–22 травня 2004 року. – Ірпінь, 2004. – Ч. 2. – С. 96–101.
10. **Кримський С. Б.** Запити філософських смислів / С. Б. Кримський. – К. : ПАРАПАН, 2003. – 240 с.
11. **Мишишин І.** Національна ідея та реформування освіти в Україні / І. Мишишин // Вісник

інтенсифікації процесу національного державотворення, який нині потребує духовного підживлення, що в суті своїй має і національно-українську ціннісну систему, і світоглядно-аксіологічну пріоритетність загальнолюдських цінностей гуманізму, поваги до прав людини та громадянина, єдності особистісного та національного в процесі самоідентифікації та саморозвитку кожної окремої людини.

CITED LITERATURE

1. **T. Andrushchenko.** The role of non-governmental organizations in society spiritual sphere self-direction / T. Andrushchenko, Y. Bekh // Non-governmental organizations in society democratization discourse : monograph / science editor V. Bekh. – Kyiv : National Pedagogical University named after M. Dragomanov publishing house, 2011. – P. 391–415.
2. Ethno pedagogics: work-book / V. Yevtuh, A. Marushkevich, N. Demianenko, V. Chepak. – Kyiv : Publishing printing center «Kyivskiyi universytet», 2003. – Part 1. – 149 p.
3. The Law of Ukraine on Scientific and Scientific and Technology Activities : № 1978–XII from December 13 1991 // The Verkhovna Rada of Ukraine gazette. – 1992. – № 12. – P. 165.
4. **Y. Zelinska.** National consciousness and its forming factors / Y. Zelinska // Human sciences philosophy problems. – 2008–2009. – № 14–15. – P. 203–207.
5. Innovative development in Ukraine: existing potential and its realization key problems. Razumkov center analytical report // National safety and defense. – 2004. – № 7. – P. 2–25.
6. **O. Kovaliova.** National traditions and ceremonies importance in the context of modern youth education / O. Kovalova // Humanization of educational process : collection of scientific papers. – Sloviansk : Slavyansk state pedagogical university publishing center, 2003. – Issue XVII. – P. 230–234.
7. **N. Kostrytsia.** The basic spirituality components forming of future farm experts / N. Kostrytsia // Nizhyn State University named after M. Gogol scientific works / Psychology and pedagogical sciences. – 2011. – № 2. – P. 71–75.
8. **S. Kostriukov.** Spiritual power of culture and state cultural policy / S. Kostriukov // Hileya (scientific magazine) : collection of scientific papers / head editor V. Vashkevich. – Kyiv, 2009. – Issue 28. – P. 251–258.
9. **T. Krasnova.** Educational potential of training and its evaluation / T. Krasnova // II Irpin academic and teaching readings material : «Training and teaching humanization problems in college», May 21–22, 2004. – Irpin, 2004. – Part 2. – P. 96–101.
10. **S. Krymskiy.** Philosophy senses inquiry / S. Krymskiy. – Kyiv : PARAPAN, 2003. – 240 p.
11. **I. Myshchyshyn.** National purpose and education reforming in Ukraine / I. Myshchyshyn //

Львівського університету. Серія Педагогічна. – 2008. – Вип. 23. – С. 3–9.

12. **Нечитайло В. С.** Українська народна творчість як засіб формування національної свідомості / В. С. Нечитайло // Вісник Державної академії керівних кадрів культури і мистецтв. – К. : Міленіум, 2011. – № 3. – С. 157–161.

13. Стратегія інноваційного розвитку України на 2010 – 2020 роки в умовах глобалізаційних викликів / [авт.-упоряд. Г. О. Андрощук, І. Б. Жиліяєв, Б. Г. Чижевський, М. М. Шевченко]. – К. : Парламентське видавництво, 2009. – 632 с.

14. **Ховрич Н. М.** Освіта як складова сучасної гуманітарної політики держави / Н. М. Ховрич // Молодь у сучасному світі: філософсько-культурологічні виміри : зб. мат. міжнар. наук. конф., Київ, 26–27 березня 2009 р. – К. : Видавничий центр КНЛУ, 2009. – С. 475–477.

Lviv university gazette / Pedagogical series. – 2008. – Issue 23. – P. 3–9.

12. **V. Nechytailo.** Ukrainian folk art as the means of national consciousness forming / V. Nechytailo // State academy of culture and arts managerial personnel gazette. – Kyiv : Milenium, 2011. – № 3. – P. 157–161.

13. Innovative development strategy of Ukraine during 2010–2020 years in the age of globalization challenges / [authorial ordering : G. Androshchuk, I. Zhyliaiev, B. Chyzhevskiy, M. Shevchenko]. – Kyiv : Parliament publishing house, 2009. – 632 p.

14. **N. Khovrych.** Education as state modern humanitarian policy component / N. Khovrych // Youth in modern world : philosophy and cultural standards: international scientific conference digest. – Kyiv, the 26–27 of March 2009. Kyiv : Kyiv National Linguistic University publishing center, 2009. – P. 475–477.